

ŠVARI POEZIJA, IŠKELIANTI LABAI SENIAI UŽMIRŠTUS POTYRIUS, ATMINIMUS

Trijų karalių dieną Rašytojų sąjungos klube vyko iškilmingas ceremonias – buvo apdovanotas jau penktasis LRS kasmet skelbiamo literatūrinio konkurso (už geriausią praėjusiais metais pasirodžiusią knygą) laureatas. Ankstesniųjų konkursų laimėtojų vyrų (L. Gutauskas, A. A. Jonynas, J. Kunčinas, H. Čigriejus) gretas šiais metais papildė Druskininkuose gyvenanti poetė Nijolė Miliauskaitė. Jai ir buvo įteiktas laureatės diplomai bei simbolinė dviejų tūkstančių litų pinigine Rašytojų sąjungos premija. Vertinimo komisija (Jūratė Sprindytė, Leonardas Gutauskas, Liudvikas Jakimavičius, Vytautas Martinkus ir Donaldas Kajokas) prisipažino turėjusi 1995 m. tris rimčiausius pretendentes – Juditos Vaičiūnaitės *Žemynos vainikai* (LRS leidykla), Kornelijaus Platelio *Prakalbos upei* (eilijų rinktinė, „Vaga“) ir Nijolės Miliauskaitės *Uždraustas įeiti kambarys* (LRS leidykla). Pastaroji knyga ir pelnė komisijos palankumą bei laurus.

Laureatės pasveikinti atėjo ir Trys karaliai – lietuviškosios Pavilnio mokyklos „Atžalynas“ teatralizuota folkloro grupė.

O dabar keletas minčių apie šią eilėraščių knygą.

Prisimena toks poeto Marcelijaus Martinaičio spėliojimas (ar ne prieš dešimtį metų VU literatūroje), kuo skiriasi prozos kalba nuo kitų kalbų – savo švarumu, švariu, tikslu matymu. Abejoju dėl citatos tikslumo, tačiau tikrai atmenu, kad poetas tuomet kalbėjo apie Nijolės Miliauskaitės poetinę kalbą.

Taigi N. Miliauskaitės kalbai būdingas vadinamasis proziškumas (turint omenyje ir tai, kad poezijos/prozos priešprieša senokai išsityrusi, o poezijos proziškumas nėra jos trūkumas). Kone visi N. Miliauskaitės eilėraščiai – noveliški, tarsi novelių santraukos, reziumė: su ekspozicija, kulminacija, stipria, akcentuota atomazga.

Kodėl akcentuoju švarų matymą, aplinkinio pasaulio regėjimą ir savęs stebėjimą – be apnašų? Juk daugybė puikių poetų, kurių kalbos ir vaizduojamųjų (atspindimų, išgyvenamų) objektų santykis yra itin komplikuotas.

Matyt, tokia stilistika, kurią pasirinkusi kalba poetė, yra artimiausia jai, ir tai galima vadinti autentika, individualiu poetės stiliumi. Be abejonės, poezija yra daugiau nei stilius – N. Miliauskaitės atveju tai pasitvirtina.

Ir vis dėlto – kodėl ši poezija skaitantijj jaudina, smelkia, persmelkia, prikelia labai seniai užmirštus potyrius, išlaužia iš pasąmonės ledo tokius vaizdinius, įvaizdžius, kurie – labai artimi, skaudūs, trapūs, kurie, rodos, jau buvo visam laikui prarasti, netgi sąmoningai palaidoti – tolimam, uždraustam sau pačiam įeiti kambaryje, sielos veidrodžio neįžvelgiamame dugne, gelmynuose. Bet poezijos magija – N. Miliauskaitės poezijos magija – iškelia juos iš ten. Tai, ko bijota – ne taip ir baisu. Savotiška psichoterapija. Kokie brangūs ir nebanalūs poezijoje gali būti paprasčiausi vaikystės prisiminimai, sentimentai. Tokių knygų būna retai – verčiančių lyg susigėsti savęs, tokio „suaugusio“, tokio „dainuojančio šitaip gražiai“.

Nevalingai leidiesi apimamas būsenų, kurios (kaip sakė apie šią knygą Leonardas Gutauskas) švyti – iš lauko ar nuo aukšto atneštų suragėjusių skalbinių šaltis ar su malkų glėbiu įsiveržęs saldus sniego skonis, žiūrėjimas „ant permatomo storo ledo atsigulus“ visai į kitokį pasaulį – kas gali būti fantastišku, nerealiau už tokį realų vaikystės pasaulį. Ar čia reikalinga sakyti – šventą? Rodos, visas

tas pasaulis, koks jis būtų – šviesesnių ar niūresnių (kaipgi vaikystė be to) spalvų – jis jau savaime yra šventumo dimensijoje*, „paimtas“ į rojų. Todėl nenuostabu, kad viename eilėraštyje ant sniego randamas auksinis angelo plaukas, kitur – angelas sargas stovi prie vaiko lovelės. Tai ne literatūriniai angelai. Vaikai juos mato. Šį regėjimą išsaugojusi ir N. Miliauskaitė.

Dėl minėtos prozos tekstams būdingos kompozicijos beveik neįmanoma ką nors iš N. Miliauskaitės poezijos pacituoti, pasiremti pavyzdžiu, ištraukti kokį gražesnį tropą – čia beveik nėra metaforų, įprastai gražiais vadinamų palyginimų, netikėtų žodžių, jų junginių sandūrių, semantinių perversimų. Bet vis dėlto seniokiški dūsavimai apie vaikystę taip pat nepadės – kuo dar stipri ši poezija, kodėl tai vis dėlto ne proza?

53-ajame puslapyje esantis eilėraštis pasirodė palankus minėtiems klausimams pateisinti. Pirmosios eilėraščio eilutės; „smulktė mergytė, pažvelgus / tiesiai į širdį“. Prozoje tokį poetišką junginį kaip pažvelgimas į širdį reiktų pateisinti kontekstu, antraip jis skambėtų banaliai ir pretenzingai. Šiame eilėraštyje šis veiksmas nestebina, žinoma, jis nėra ir kuo nors labai ypatingas. Tačiau mergytė žvelgia „melsvom laukinės / cikorijos akim“, o moteris, kalbanti poetės lūpomis, prasitaria, kad ji „galėtų būti mano duktė“. Eilėraščio pabaiga, kurią dabar pacituosiu, efektinga tik tuomet, kai eilėraštis skaitomas nuosekliai, nuo pradžios, bet vis dėlto:

*tavo buvimas stulbina
cikorija, išaugus dykvietėj
tarp gelžgalių ir apdaužytų
betono luitų*

Mergytės, kurią pradžioje manėme esant, nebuvo – tik augalas, gėlė, cikorija. Kita vertus, ji buvo – mergytė moters fantazijose, svajonėse, moters, kuri norėtų turėti dukrytę.

Prisiliečiau temos, kuri N. Miliauskaitės poezijoje itin stipri, bet drauge ir atvira, pažeidžiama. Pridurčiau – tai unikalūs išgyvenimai lietuvių poezijoje – moters ir motinystės, tiksliau – neišsipildžiusios motinystės. Unikalūs savo paprastumu, santūrumu ir įtampa, slypinčia po šiuo paviršiniu klodu:

tuščia sterblė: nė vieno obuolio

*o vasara, saldžiarūgštė
ir vėl
žvaigždė nukrito*

*kodėl gi niekas neįrašė ten
dar vieno vardo – kūdikiui
ateit galėjusiam*

*kodėl dangus
tau dovanos tos nedavė*

Nederlinga vasara („nė vieno obuolio“) nesunkiai nuspėjama kaip priešprieša motinystei („tuščia sterblė“). Senuosiuose lietuvių tikėjimuose sakoma, kad gimus kūdikiui, danguje įsižiebia nauja

---

* Dimensija – matmuo. (Red.)

žvaigždė (plg. Kristaus gimimą); eilėraštyje žvaigždė krinta, o tai reiškia mirtį, ne gimimą. Ir kūdikis čia suprantamas kaip aukščiausioji malonė, dangaus dovana.

Kitame eilėraštyje vėl, tik jau kiek kitaip, išnyra dovanos, malonės prašymas (kokia tai malonė, išduoda sapnas: „mezgu / kojinaite, juokingai mažą...“) – moteris skuba į maldos namus, meldžiasi prie švento paveikslo (greičiausiai tai Aušros Vartų Marija – statūs laiptai, tamsus veidas); išeidama moteris staiga prisimena, kad jos krikšto vardas Marija, nuslėptas, neužfiksuotas, bet tikrasis. Tuomet ateina palengvėjimas, „kasdienybė / apglėbia ją, daugiakalbis ramus gaudesys“. Viena iš galimų Marijos vardo etimologijų* (neužmirštant, kad ji pagimdė kūdikėlį Jėzų) yra „stiprioji“. Stiprybės poezijoje iš N. Miliauskaitės galėtų pasimokyti tuzinas vyrų, vadinančių save poetais.

Ryškus ir reikšmingas šioje eilių knygoje ir lėlės įvaizdis. Ir neverta čia samprotauti apie, tarkim, T. S. Elioto (T. S. Elioto) „tuščiavidurius žmones“, nes N. Miliauskaitės poezijoje lėlė turi labai konkrečią funkciją – lėlė ir vaikas sudaro binarinę** opoziciją, gyva–negyva. Bet ar sukuria kokią nors poeziją žodinės opozicijos ir ko vertos tos opozicijos, jeigu tarp jų neplyšta gyvos patirties įtampa. Kaip granitas ir kaip voratinklis. Tačiau ir lėlės šioje poezijoje su tokia meile, kad „– kiekviena iš jų / nusineša ir mano / sielos dalį“.

Antrasis N. Miliauskaitės rinkinys vadinosi *Namai, kuriuose negyvensim*. Ši būseną nepranyko (gal net sustiprėjo) ir trečiajame:

*ne mano namai, net nesvajoju
tokių turėti, žinau, neįmanoma,
tai kodėl tada
vis matau juos, vos tik užmerkiu
akis, gal tai obsesija**

Namoieška lietuvių poezijoje reiškia kone tą patį kaip ir dievoieška. Arba atvirksčiai. Ieškojimas vietos, kur galėtum atsispirti, pasitikti pasaulį, išgyventi jį, pajusti didį būties įkvėpimą, susitaikymą. Ir visa lietuvių „žemės tragedija“ viename eilėraštyje (p. 98–99) – žemė, jos augalai, gėlės – viskas suvartyta į knygas, žinytus kaip į kolchozus** (čia, beje, taip pat reikėtų cituoti visą eilėrašį).

Apskritai N. Miliauskaitės poezijoje žemės, kvapų, pavasario, gamtos pojūčiai, išgyvenimai – savotiškai pirmapradžiai, kaip minėta, švarūs, tvyro tyrumo nuotaika, tarsi viskas vyktų dabar, čia pat, prieš akis ir drauge kažkur iš labai giliai, iš vidaus, lyg iš Antikos ar rytiečių meno.

Tiesa, daugelis eilėraščių, kaip jau minėjau, negailestingi mūsų atminčiai, bet be tokių eilėraščių – ko verta būtų poezija. Arba – per žiemą siuvinėjant staltiesę, šitaip mylėti žmones ir šitaip šlovinti Viešpatį, neminint net jo vardo – tik šioje knygoje.

Lietuvos rytas, 1996 m. sausio 12 d.

Sigitas Parulskis, „Švari poezija, iškelianti labai seniai užmirštus potyrius, atminimus“, *Moteris su lauko gėlėmis. Knyga apie Nijolę Miliauskaitę*, sudarė ir parengė Gražina Ramoškaitė-Gedienė, Vilnius: Lietuvos Rašytojų sąjungos leidykla, 2003, p. 178–181.

* Etimologija (gr. *etymon* – tikroji, pirmą kartą žodžio reikšmė) – žodžio kilmė; žodžio kilmės ir jo giminystės santykių su kitais tos pačios arba kitų kalbų žodžiais nustatymas. (Red.)

** Binarinis – dvinaris, dvilypis, susidedantis iš dviejų dalių. (Red.)

* Obsesija (lot. *obsessio* – apsiautimas, blokada)– nereali, įsikalbėta idėja; medicinoje įkyrioji būseną – žmogų kamuoją įkyrios mintys, abejonės, vaizdiniai. (Red.)

** Kolchozas – kolūkis, kolektyvinis ūkis, sovietinė žemės ūkio įmonė, paremta kolektyvinio ūkininkavimo idėja. (Red.)